

Nr 196.

Av herr **Andersson** i Brämhult, om genomförande av en allmän regionplanering över hela landet m. m.

Folkavflyttningen från landsbygd till städer och andra tätorter är ett sedan länge debatterat ämne. Till en början var den en av förutsättningarna för den standardförbättring, som under de senaste decennierna ägt rum i vårt land, men nu har denna avflyttning tagit sådana proportioner, att den skapat problem av den storleken, att de måste angripas och bringas till en lösning, om inte stora delar av vår landsbygd skall fullständigt tömmas på människor och läggas öde. Problem uppstår emellertid inte endast för landsbygden; även för landets tätortsbildningar, framför allt storstäderna, skapar folkomflyttningen svårigheter. Läget är nu för stora delar av landsbygden så allvarligt, att effektiva åtgärder snarast möjligt måste vidtagas.

Inom stora delar av vårt land har folkavflyttningen lett dithän, att befolkningstalet blivit för lågt för att utgöra tillräckligt underlag för en numera som nödvändig och naturlig betraktad kulturell och social standard. För den kvarvarande befolkningen blir skattebördan för tung att bära, en långt driven och icke önskvärd centralisering av skolväsendet blir nödvändig för att hålla undervisningen på önskad nivå, att tillgodose bygden med samlingslokaler och fritidsanläggningar blir för dyrbart, socialvården, enkannerligen ålderdomsvården, blir också föremål för en icke önskvärd centralisering, den allmänna service som kan anses nödvändig för trivseln blir ur kostnadssynpunkt omöjlig att uppehålla, kommunikationerna blir allt för kostnadskrävande o. s. v. Då befolkningstalet sjunkit till en viss nivå, påskyndar detta förhållande i och för sig en ökad folkavflyttning, och bygdens förutsättningar försämras alltmer. För städerna skapar folkökningen väldiga problem av främst bostads- och trafikteknisk art, problem som blott kan lösas till priset av väldiga kostnader. Inom sakkunnigkretsar har man numera också alltmer kommit till insikt om att städernas tillväxt måste begränsas, om man inte skall råka in i problem som inte går att bemästra.

Riksdagen uppdrog genom beslut år 1947 angående jordbrukets yttre rationalisering riktlinjer för jordbruksnäringens framtida status. Genom att stimulera en komplettering av småbruket med mera jord och åstadkomma en bättre arrondering av brukningsdelarna avsåg man göra dessa härkraftigare och därmed möjliggöra en högre standard för jordbrukets folk. Syftet är värt erkännande, och en efter förnuftiga former driven yttre rationalisering måste av allt att döma vara en av de vägar man i framtiden måste beträda för att förbättra jordbrukets och dess utövares allmänna standard.

En av avsikterna med den yttre rationaliseringen var också att frigöra arbetskraft för den expanderande industrien inom städer och tätorter. Denna målsättning torde vara riktig i en högkonjunktur, då förutsättningar för en expansion är för handen, men den är ägnad inge allvarliga betänkligheter i en lågkonjunktur med svårigheter för industrien att sysselsätta den redan befintliga arbetskraften. Den frågan uppstår då hur de människor som under hand frigöres genom jordbrukets såväl yttre som maskinella rationalisering skall kunna sysselsättas. Risk föreligger att de kommer att bilda ett proletariet, som bildligt talat kommer att stå utanför stadsportarna och konkurrera om arbetstillfällena. Därtill kommer, att den punkten är kanske den viktigaste ur landsbygdens synvinkel, att dessa människor utgör en del av det befolkningsunderlag, som är nödvändigt för att uppehålla den allmänna standarden på landsbygden. De måste därför beredas sysselsättning i hembygden och möjligheter att stanna kvar där. Sysselsättningsfrågan är dagens stora problem på landsbygden, ty befolkningsutvecklingen inom våra jordbrukskommuner visar otvetydigt, att jordbruksnäringen ensam icke förmår sysselsätta det minimiantal människor som är nödvändigt för att »en levande landsbygd» skall kunna bevaras.

Genom nådigt beslut av den 1 oktober 1948 fastställde Kungl. Maj:t förbundsordning för Boråstraktens regionplaneförbund med uppgift för förbundet att enligt 126 § byggnadslagen med bestämmelser angående regionplan upprätta en regionplan för Borås stad med kringliggande 27 socknar, ett område om 15 kvadratmil och ett befolkningstal av cirka 110 000 personer. Inom området ingår sålunda en stor del av den rena landsbygden kring Borås stad, och bland de berörda socknarna finnes sådana med enbart jordbruk som sysselsättning och sådana med ett differentierat näringsliv. Arbetet hittills med denna regionplanering har gett en lång rad värdefulla erfarenheter. Genom kungl. lantbruksstyrelsens försorg har i anslutning till en s. k. länsutredning inom södra Älvsborgs län till regionplaneförbundets förfogande ställts en fullständig befolkningsstatistik från år 1850 till år 1949, alltså för en hundraårsperiod. Denna statistik ger klart vid handen den avgörande betydelse ett differentierat näringsliv har för bibehållande av en bygds befolkningstal. Socknar med ett ensidigt näringsliv — endast jordbruk — har icke möjligheter att uppehålla sitt befolkningstal, även om förutsättningarna för ett intensivt drivet jordbruk är för handen.

I *Redslareds* socken i Kinds härad var befolkningstalet år 1850 850. Denna siffra har kontinuerligt under 100 år sjunkit till 210. Statistiken över befolkningens fördelning på olika sysselsättningsformer visar, att 1945 84 procent var sysselsatta inom och beroende för sin utkomst av jordbruket, 7 procent av industriell verksamhet och 9 procent av annan sysselsättning.

Eriksbergs socken i Gäsene härad hade år 1850 525 invånare och år 1860 710. År 1949 var befolkningstalet 330 fördelat med 86 procent på jordbruket, 5 procent på industriell verksamhet och 9 procent på annan sysselsättning.

Inom *Skepphults* socken i Marks härad var befolkningstalet år 1850 840

för att till år 1880 stiga till 960. År 1949 hade det sjunkit till 390, varav 70 procent var sysselsatta inom jordbruk, 19 procent inom industriell verksamhet och 11 procent inom annan verksamhet.

Då inom dessa tre liksom inom övriga jordbrukssocknar inom södra Älvsborgs län endast förekommer småbruk, kan man förutse, att en enligt riksdagens beslut av år 1947 konsekvent driven rationaliseringspolitik med sammanläggning av brukningsdelar kommer att ytterligare tunna ut det redan nu alldeles för låga befolkningstalet. Dithän leder också det förhållandet, att avlägset belägna gårdar lägges öde. Enda möjligheten att uppehålla ett för bygdens fortvaro nödvändigt befolkningsunderlag är att ordna sysselsättning åt den friställda arbetskraften inom den egna bygden. Vilket resultat man i befolkningshänseende vinner med ett differentierat näringsliv visar ett par exempel från Boråsregionen.

I *Dannike* socken i Kinds härad hade man år 1850 810 invånare. Fram till år 1930 sjönk befolkningssiffran kontinuerligt till 670. Från nämnda år till år 1949 steg samma siffra åter till 830, och en utredning visar att det första industriella företaget inom socknen startade år 1930, varefter flera tillkommit, så att man numera räknar industriell verksamhet på ett 10-tal fastigheter. Statistiken över fördelningen av befolkningen på olika sysselsättningsformer visar, att inom jordbruksnäringen år 1945 var sysselsatta 39 procent, inom industriell verksamhet 49 och inom annan verksamhet 12 procent av det totala befolkningstalet.

Inom *Gällstads* socken i Kinds härad, vars jordbruksbestånd utgöres av något större gårdar med goda förutsättningar för en intensiv drift, fanns år 1850 1 400 invånare. Siffran steg år 1880 till 1 680, men sedan började nedåtrusningen, så att år 1940 socknen räknade 1 470 personer, varefter den åter steg till 1 670 år 1950. Procentuella fördelningen av befolkningen på olika sysselsättningsformer var år 1945 jordbruk 43 procent, industri 46 procent och annan verksamhet 11 procent.

Av särskilt intresse, då det gäller att belysa betydelsen av ett differentierat näringsliv på landsbygden, är *Istorps* pastorat inom Marks härad. Det består av socknarna Istorp, Horred och Öxnevalla i den s. k. Viskadalen på gränsen mot Halland. Alla tre socknarna har i stort sett samma förutsättningar ur jordbruksteknisk synpunkt. Men 1850 hade Istorps socken 1 680, vilket tal år 1860 var uppe i 1 850, och år 1949 900 invånare, Horred hade respektive 1 200 och 1 200 och Öxnevalla 1 290 och 630. Förhållandet får sin förklaring av att år 1945 Istorps socken hade 77 procent av sin befolkning sysselsatta inom jordbruk och Öxnevalla hade 75 procent, under det att i Horred sysselsattes 43 procent inom jordbruk, 33 procent inom industriell verksamhet och 24 procent inom annan verksamhet.

De exempel som här anförts torde äga sin tillämpning i stort även inom andra delar av vårt land, och det primära i landsbygdspolitiken måste sålunda vara att öka sysselsättningsmöjligheterna. Denna angelägenhet måste bli gemensam för det enskilda näringslivet, de nybildade och inte minst ur ekonomisk synpunkt bättre rustade storkommunerna samt statsmakterna.

Även landstingen har här uppgifter att fylla. Genom en samverkan mellan dessa parter bör en lösning av problemet kunna åvägabringas.

Behovet av ökad sysselsättning kan dock icke bedömas utifrån generella utgångspunkter utan måste klarläggas lokalt. Detta behov är beroende av en mångfald faktorer, vilkas inverkan inom olika områden av vårt land måste kartläggas. En avgörande roll spelar arbetskraftstillgången, vilken såsom tidigare anförts i högsta grad är avhängig takten i jordbrukets yttre rationalisering. Möjligheterna att förlägga industriell verksamhet till en bygd är beroende av en mångfald faktorer i övrigt: goda kommunikationer, lämplig tomtmark med möjligheter att ordna vattenförsörjning och avlopp, tillgång till elektrisk energi och priset på densamma, tillgång till bostäder i anläggningens närhet, möjligheter att få erforderlig service på inte alltför långt avstånd o. s. v. Allt detta är faktorer som måste kartläggas lokalt, och det synes vara till fullo möjligt med nuvarande lagstiftning angående regionplan. Erfarenheterna från arbetet med Boråstraktens regionplan visar detta.

Men frågan om landsbygdens framtida bestånd är icke endast en sysselsättningsfråga. Dit hör också problemet att skapa den trivsel som gör att människorna stannar kvar och trivs med tillvaron i sin bygd. Dit hör i första hand att få del av den standard på de kulturella och sociala områdena, som än så länge till mycket stor del förbehållits städer och andra tätorter. Här finns latent behov av mycket stor omfattning, behov som behöver kartläggas även de för att det klart skall framgå var man behöver företa förbättringar. Här gäller det tillgången till goda förbindelser med närmaste centrum, så vitt möjligt bibehållande av de små kulturcentra bygdens skolor utgör, samlingslokaler för föreningslivet med utrymmen för studiearbete, fritids- och hobbyverksamhet, idrotts-, bad- och andra friluftsanläggningar. Dessa problem kommer man direkt i kontakt med i regionplanarbetet, då det gäller diskussionen om s. k. bygdecentra, och det torde vara möjligt att generellt kartlägga och visa på de föreliggande behoven även på dessa områden genom en regionalplanering.

Denna utredning och planläggning, som väl närmast bör benämnas bygdeplanering, som är ett mera adekvat uttryck än regionplanering, måste av allt att döma verkställas, för att det så småningom skall stå klart, vilka problem det gäller att lösa för landsbygdens framtida bestånd. Det torde vara klart, att varje dröjsmål kan få allvarliga följder. Avfolkningen går i en sådan takt, att problemet blir alltmer prekärt för varje år som går. Det torde vara nödvändigt, att statsmakterna nu uppmärksammar denna fråga, och att krafttag tas för att klara upp den.

Denna bygdeplanering berör en mångfald av landets ämbetsverk, och det torde härvidlag vara ofrånkomligt med en samordning, dels för att undvika dubbelutredningar och dels för att arbetet snabbare skall handläggas. Det kan därför ifrågasättas om inte ledningen av detta planeringsarbete bör handhas av en avdelning inom Kungl. Maj:ts kansli, dit också lämpligen ledningen av det fortsatta upprustningsarbetet på landsbygden bör förläggas. Detta upprustningsarbete kommer att kräva stora ekonomiska insatser,

och man torde inte kunna lösa den ekonomiska sidan av saken utan att inrätta en allmän investeringsfond för landsbygden. Hur medel skall avsättas till denna fond får bli utredningens sak att klarlägga. Ur denna fond skulle lån och bidrag kunna utgå till företagare, som avser att på lämpliga platser starta nya industriella företag. Likaså kunde härur bidrag och lån utgå för den kulturella utrustningen. Utredningen torde också få uppdraget att i detta sammanhang företa en översyn av de låne- och bidragsformer som för närvarande gäller på dessa områden för att om så visar sig erforderligt förorda en samordning.

För det lokala handhavandet av landsbygdens utrustning måste kommunerna svara, lämpligen genom ett särskilt organ för ändamålet. Över huvud måste ett intimt samarbete etableras mellan statsmakterna och kommunerna, varvid statsmakterna i stort svarar för den ekonomiska insatsen och kommunerna för den administrativa sidan. Det torde få ankomma på de lokala myndigheterna att ta kontakt med blivande företagare och presentera de utredningar som verkställts genom regionplaneringen.

En blivande statlig utredning i denna fråga skulle sålunda omfatta:

1) frågan om och möjligheterna för att genomföra en allmän regionplanering över hela landet med särskild tyngdpunkt på glesbebyggelsens problem,

2) frågan om inrättandet av en särskild avdelning i Kungl. Maj:ts kansli för att handha ledningen av regionplaneringen och den fortsatta utrustningen samt

3) frågan om inrättandet av en statlig investeringsfond för att ekonomiskt möjliggöra den erforderliga ekonomiska och kulturella utrustningen.

Med stöd av vad som ovan anförts får jag hemställa,

att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära skyndsamt utredning rörande genomförandet av en allmän regionplanering över hela landet och därmed sammanhängande problem i enlighet med motionens syfte.

Stockholm den 27 januari 1953.

Torsten Andersson

i Brämhult.